

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства імені Володимира Моренця

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«Гендерні проблеми в поезії Климентія Зіновієва»**

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності – 035.1 ФІЛОЛОГІЯ
(Українська мова та література);

освітньої програми: *Мова, література,
компаративістика*

Білявський Дем'ян Андрійович

Керівник: доц., к.філ.н. Павленко Г. І.

Рецензент: к.філол.н. Максимчук О. В.

(прізвище та ініціали; наук. ступінь, вчене звання)

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2022 р.

Київ – 2023

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Гендерна модель українського суспільства епохи Бароко	5
1.1 Типологія гендеру в соціокультурному житті українців	5
1.2 Уявлення про гендер крізь призму Православ'я	10
РОЗДІЛ 2 Гендерна візія «Віршів» Климентія Зіновієва	15
2.1 Тематика віршів	15
2.2 Гендерна картина збірки	16
2.3 Гендерно-нейтральні вірші	19
Розділ 3. Гендерне представлення чоловічих образів у творчості Климентія Зіновієва	24
3.1 Вірші про чоловіків	24
3.2 Стосунки між жінкою та чоловіком. Біблійні алюзії та ремінісценції	32
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	41
АНОТАЦІЯ	45

ВСТУП

Актуальність роботи. Гендер як соціальний конструкт виявляється у формуванні та функціонуванні різних моделей поведінки, ролей та статусів у суспільстві. Українське суспільство, зокрема епоха Бароко, не є винятком. Розуміння гендерних взаємозв'язків у цьому історичному періоді є важливим для аналізу та розуміння соціокультурного розвитку нації. Проте, мало досліджень було присвячено гендерному аспекту українського суспільства та творчості видатних особистостей того часу, зокрема поета Климентія Зіновієва. Тому актуальною проблемою дипломної роботи є вивчення гендерної моделі українського суспільства епохи Бароко крізь призму творчості Климентія Зіновієва.

З рукопису Климентія **проаналізовано** через гендерну перспективу вірші гендерно-нейтральні: «про злих людей», «про добрих», «про пияцтво», «про ченців та черниць», «про ремісників»; та гендерно марковані: «про жінок добрих і лихих» та «про чоловіків добрих і лихих». На основі представлених розділів розглянуто уявлення про гендерну стереотипізацію чоловіків, жінок та їхніх стосунків.

Мета дослідження – детальний аналіз обраних віршів у контексті сучасного розуміння гендерних проблем українського суспільства, дослідження уявлення про чоловіка і жінку та їхніх стосунків, як репрезентації українського суспільства кінця XVII – початку XVIII ст.

Завдання:

- окреслити типологію гендеру в соціокультурному житті українців епохи Бароко;
- проаналізувати збірку Климентія Зіновієва «Вірші. Приповісті посполиті» на предмет гендерних проблем на теренах України XVII – початку XVIII ст.;

- вивчити вплив на уявлення про гендер в епоху Бароко візантійської християнської традиції;
- розкрити гендерне представлення чоловічих образів у творчості поета;
- окреслити роль жінки в сім'ї та її взаємини з чоловіком у патріархальному суспільстві;
- з'ясувати, як репрезентується ставлення до жінки автором-монахом;
- розглянути гендерні стереотипи у віршах Климентія Зіновієва;

Об'єкт дослідження – збірка Климентія Зіновієва «Вірші. Приповісті посполиті», а саме вірші гендерно-нейтральні: «про злих людей», «про добрих», «про пияцтво», «про ченців та черниць», «про ремісників»; та гендерно марковані: «про жінок добрих і лихих» та «про чоловіків добрих і лихих».

Предметом дослідження є гендерна модель українського суспільства епохи Бароко, представлена на прикладі аналізу творчості Климентія Зіновієва.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу роботи складають праці В. Шевченко та І. Ломачинської. У свою чергу практичний аналіз ґрунтується на працях - О. Оксамитної, Н. Лесніченко та Н. Лавріненко. У роботі застосовано феміністичний метод та метод порівняльного аналізу.

Структура та обсяг роботи. Робота налічує 45 сторінок. Складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку літератури та анотації. Список літератури складається з 42 джерел.

РОЗДІЛ 1. Гендерна модель українського суспільства епохи Бароко

1.1 Типологія гендеру в соціокультурному житті українців

У 70-х роках ХІХ століття термін «гендер» вперше був використаний для опису чоловіків та жіночих характеристик, зумовлених соціальними факторами. Важливо розрізняти терміни «гендер» і «стать», оскільки стать визначається на основі біологічних факторів, тоді як гендер конструюється в суспільстві. Поняття гендеру було теоретично обґрунтоване завдяки дослідникам зі США: Д. Келлі [39] та Д. Скотт [40]; Франції: М. Фуко [20], Ж. Лакан [16] та інших. Власне кажучи, Д. Скотт визначила чотири компоненти гендеру як концепції соціальних відносин статей: 1) культурні чинники; 2) інтерпретовані нормативні твердження; 3) соціальні інституції; 4) гендерна ідентифікація особистості [40]. Дослідники не лише розробили поняття гендеру та визначили його складові, а й охарактеризували умови формування гендерних ролей, причини дисбалансу у стосунках між статями в суспільстві та стратегії його відновлення. Структура гендерних ролей і стосунків постійно змінюється, причому деякі з них з плином часу суттєво еволюціонували, а інші залишилися такими ж.

Модель поведінки чоловіків і жінок, себто гендерні ролі, є результатом їхнього тривалого процесу взаємодії та співіснування, на які впливають культурні, ідеологічні, економічні, історичні та релігійні чинники. Крім того, гендерні моделі суспільства різняться залежно від віку, класу чи національності [33].

Варто розуміти, що в контексті середньовіччя та і більшості давніх періодів, розгляд гендерних проблем акцентувався здебільшого на жінці, що зумовлено центризмом чоловічої статі та пануванням патріархальних норм упродовж століть.

Розглядаючи вітчизняну літературу, присвячену розумінню гендеру в епоху Середньовіччя, вимальовуються два полярні погляди на становище жінки в традиційній культурі минулих століть. Одні автори засвідчують принизливе, безправне і важке життя заміжньої жінки в українській родині, інші переконані, що українка була повноправною особистістю. Більшість дослідників жіночої історії схильні погоджуватися з оцінками традиційного романтично-народницького напрямку вітчизняної історіографії XIX ст. про майже рівноправне становище українок у середньовіччі та новому часі, а також про матріархальне коріння української ментальності. Сучасна дослідниця гендерних відносин у Давній Русі Л. Смоляр оцінює соціальний статус руських жінок як досить високий. На її думку, руське право зрівняло жінок у правах з чоловіками, причому за вбивство жінки чоловік платив таку ж ціну, як і за вбивство чоловіка [24]. До прикладу, устав князя Ярослава Мудрого надав церкві виключне право вирішувати шлюбні питання. Згідно з уставом, визнавалися лише церковні шлюби і суворо каралося двоєженство.

О. Кривоший, сучасний дослідник соціального статусу жінки в українському суспільстві за часів козаччини, вважає, що українські жінки вищих соціальних верств наприкінці XV ст. користувалися значною свободою і правовим захистом своїх особистих і майнових прав, майже так само, як і чоловіки. Він також описує гендерну модель українського суспільства цієї героїчної доби, на яку вплинула народна традиція шанобливого ставлення до жінки, особливо до матері [13].

Українські шляхтянки, наприклад, не були скуті жорсткими нормами жіночої поведінки, які передбачали виключно пасивну роль у суспільному житті та підпорядковану роль у родині. Вони мали змогу користуватися наданою їм економічною незалежністю, правами людини, правоздатністю та повною сімейною владою. На відміну від Західної Європи, де жінки були

приречені на пасивну роль «другої статі», позбавлені громадянських і людських прав і вважалися виключно власністю чоловіків, пересічна українська жінка мала широкі права в сімейному та суспільному житті [13].

В. Ричка звертається до теми шлюбу та сімейного життя в руському суспільстві, яка є перспективною для формування гендерної історії [23]. Він визнає, що норми руського права були більш суворими до подружньої зради з боку жінки (розлучення або навіть смертна кара в пізніші часи). Пояснення цього базується на традиційній оцінці жінки як у язичництві, так і в християнстві як уособлення надприродних сил, що викликають сексуальний потяг у чоловіка. У руській сексуальній моралі існував подвійний стандарт щодо чоловіків і жінок: до дошлюбних стосунків чоловіків ставилися поблажливо, а до жінок - досить суворо. З часом церковний шлюб посів значне місце в повсякденній практиці руського суспільства, а переконання в неприпустимості багатоженства та перелюбу вкоренилося [23].

Статут князя Ярослава адаптував суворі канонічні правила шлюбно-сімейних відносин до старослов'янської (родоплемінної) традиції сексуальної культури, що призвело до засудження перелюбу [17]. О. Левицький стверджував, що умови постійної небезпеки кордону з кочовим світом та обов'язок регіональної влади вирішувати проблему оборони краю сприяли формуванню вольових рис характеру та сильних особистостей як серед чоловіків, так і серед жінок. Гендерні дослідники сьогодні трактують такий тип чоловічої поведінки як героїчний або шляхетний, що відповідає типу партнерської сім'ї. Важливе місце в такому типі сім'ї посідала жінка, зокрема визнання її особистих прав, фінансова незалежність від чоловіка та дітей, економічна самостійність та цивільна правоздатність у вирішенні сімейних питань.

І. Жерьобкіна, дослідниця політичної культури сучасних українських жінок, критикує стереотипи середньовічних жінок. Вона апелює до народних звичаїв козацької доби, коли під страхом смерті жінкам не дозволялося ступати на територію Запорозької Січі. В українських народних піснях українська жінка є символом страждання і нездатності протистояти силам трагічних обставин [9]. Приклади незалежності жінок у сімейному та суспільному житті, такі як захист своїх особистих та майнових прав у суді, подання позовів у цивільних та господарських сімейних справах, трактуються скоріше як винятки, ніж як загальне правило. Однак ці поодинокі приклади амбітних жінок у будь-якому суспільстві не характеризують загальну ситуацію, а головне - не впливають на стереотип масової поведінки [9, 186-187].

Н. Старченко, дослідниця шлюбно-сімейних відносин на Волині у XVI-XVII століттях, аналізуючи актові книги земських і гродських судів Волинського воєводства, намагається пояснити привілейоване становище шляхти в українському суспільстві та її шлюбну стратегію. Авторка доходить висновку, що для жінок існували “пільгові” умови володіння певною частиною майна, що свідчить про нерівність регламентованого законом майнового забезпечення приданого, яке сплачували жінки. Проаналізовані нею записи заповітів свідчать, що вони склалися на половину майна чоловіка. Це доводить, що розмір приданого перевищував третину майна чоловіка [28].

Механізм відшкодування майна дружини, яке вона принесла в нову сім'ю, полягав в оформленні на її ім'я нерухомості в заставу на суму боргу з метою збалансування майнових часток подружжя. Найважливішими деталями в цьому тексті є прагматична договірنا основа подружніх стосунків, яку І. Ворончук інтерпретувала як авторитарність чоловіка та свідчення брутального ставлення до дружини [5]. Н. Старченко трактує цей

тип стосунків як партнерство, засноване на взаємній повазі та підтримці. Дитяча смертність була високою, а тривалість шлюбу - короткою, тому не всі батьки доживали до повноліття своїх дітей. Це спонукало батька покладатися на дружину, яка очолювала сім'ю після його смерті і виступала гарантом цілісності родового маєтку [28, 61].

Погляди вітчизняних дослідників на модель гендерної характеристики українського суспільства в ранній новий час демонструють два підходи. Більшість трактує цю модель як демократичну, що гарантувала жінці поважний статус як у сім'ї, так і в суспільному житті. Меншість залишається прихильниками визнання моделі як типово патріархальної, згідно з якою вся влада в суспільно-політичному житті та сім'ї належала чоловікам. Проблема потребує подальших комплексних досліджень істориків, етнографів, літературознавців, соціологів, особливо з точки зору реконструкції не лише філософії існування жінок, але й чоловіків. Типологія гендерної моделі українського суспільства в контексті загальноєвропейської традиції може бути вирішена, якщо взяти до уваги її багатоваріантність (католицька, протестантська, шведська, американська, італійська церкви).

1.2 Уявлення про гендер крізь призму Православ'я

У бароковій філософії патріархальна традиція підкріплюється домінуванням розуму як головного засобу реалізації християнського милосердя та суворими обмеженнями тілесності й чуттєвості в християнській теологічній доктрині [19]. Гендерна ідеологія християнської культури формується на основі протиставлення образів Єви як земної, чуттєвої жінки та Діви Марії як небесної та духовної жінки; це своєрідна антитеза земного життя, сповненого пристрастей і страждань, і життя небесного, чистого та доброго. Головним критерієм заперечення чуттєвості є її зв'язок із задоволенням, яке асоціюється з жіночим началом і є символом первородного гріха [19]. Біблійне оповідання покладає відповідальність за втрату раю на Єву, оскільки чоловік отримав плід з дерева пізнання з її рук. Християнство принесло нове бачення соціальної ролі жінки не в суспільному, а в духовному житті.

Образ Марії Магдалини, врятованої Христом і зціленої від злих духів, є втіленням можливості зректися гріха і знайти шлях милосердя для жінки (Лк. 8:2; Мк. 16:9). Марія Магдалина першою прийшла до гробу Христового і першою побачила воскреслого Христа (Ів. 20:11-18). Новозавітна традиція дозволяє визначити істотну роль Марії як у проповідницькій діяльності Христа, так і в становленні християнської церкви, але догматичне шанування її образу стало результатом богословських суперечок про іпостасі Ісуса Христа. Православна Церква поклоняється Марії Магдалині як святій і непорочній, на її честь відзначаються свята, освячуються храми і вшановуються ікони.

Важливим образом трансформації стереотипів традиційної патріархальної жінки виступає постать Богородиці. У Новому Завіті її ім'я згадують євангелісти, але найповніший життєпис Діви Марії міститься в Євангелії від Луки (Лк. 1, 26-56). Новозавітна традиція дозволяє визначити

важливу роль Матері Божої в місіонерській діяльності Христа та заснуванні християнської церкви, але догматичне піднесення постаті Богородиці є результатом теологічної дискусії про природу Ісуса.

Ортодоксальна церква підносить Пресвяту Божу Матір як святу і непорочну Діву. І. Ломачинська зазначає: «Дихотомія непорочної Диви небесної і безумовної гріховності земної жінки знайшла своє практичне втілення в християнській монастирській ідеології» [19, 81].

Поширення чернечої релігійної ідеології, яка пропагувала смиренність і аскетичну практику як ідеал християнського милосердя, стало наслідком утвердження християнства як офіційної релігії в Римській імперії. Згідно з правилами чернечого життя, одним із головних обов'язків є прищеплення євангельського благочестя як собі, так і іншим. Сформована Антонієм Великим різка антитеза між аскетично-духовним і чуттєво-мирським була проголошена наступним чином: «наслідуй тих, які полюбили Бога всім серцем <...>, не соромся слідувати за ними, адже вони досконаліші за тебе. Але не наслідуй тих, які прагнуть до задоволень мирських, тому що вони ніколи не знайдуть у них блаженства» [3, 52].

Особливої уваги заслуговує заповідь Василя Великого про безшлюбність як шлях до «єдиного нареченого чистих душ». Він побудував чернечий гуртожиток поблизу Кесарії, де головною заповіддю для подвижників була моральна вимога любові. Чернецтво стало способом пошуку досконалості не лише для чоловіків, але й для жінок, які обирали обітницю безшлюбності, бо вважалися нареченими Христа. У суспільстві поширювався ідеал жінки, яка стає добродісною лише тоді, коли повністю заперечує свою тілесність і є недосяжною для фізичних насолод та продовження роду. Монашество формує інший рівень міжстатевих стосунків - духовну (не тілесну) любов братів і сестер у Христі [41].

На жінку покладається відповідальність за суспільну благодійність, адже її цнотливість і смиренність мають бути важелем стримування не тільки для неї самої, але й для чоловіків. Для Йоана Ліствичника тільки жінка несе відповідальність за гріхи чоловіка, який запалився бажанням до неї. Водночас жінка виступає джерелом спокуси та гріха, незалежно від її помислів: «бачив, що деякі їдять і перебувають з жінками і в той час не мають ніяких нечистих помислів; але коли вони спокусились самовпевненістю і замріялись, що мають мир і утвердження, то несподівано отримують загибель у своїй келії» [38].

Григорій Ніський, до прикладу, розрізняє образ аскетичної (і, відповідно, добродесної) жінки та жінки пристрасної і гріховної: у життєписі Мокрини преподобної вказується важливість правильного виховання жінки, що призведе до створення чернечого образу жінки, із запереченням її біологічної природи [42]. Для Василя Великого відповідальність за блуд лежить не лише на жінці, але й на чоловікові, що, будучи більш свідомим та раціональним, не повинен спокушати на розпусту благочестиву жінку, яка могла б стати кращою версією себе [41]. На думку Йоана Золотоустого жінка, яка насолоджується розкішшю, пишається своєю зовнішністю і викликає обожнювання чоловіків, вже є блудницею. Він вважає, що жінка повинна прагнути до аскетичної чистоти і духовної довершеності [42].

Якщо порівняти із західною традицією, то, до прикладу, Августин Аврелій розрізняв у жінці дві природи: тілесну і чуттєву, яка служить проявом гріховності, як для себе, так і для чоловіків; та раціональну, що здатна породжувати в жінці милосердя і релігійні переконання. Здатність до релігійного осягнення Божественного підносить жінку до рівня чоловіка і відкриває їй шлях до спасіння [37].

Києворуська релігійно-культурна традиція, заснована на своєрідному симбіозі християнства та поганства, сформувала інший тип гендерної ідеології, де поєднувався образ жінки-берегині та захисниці. Образ жінки-воїна - це подолання стереотипної жіночності жінки і створення проміжного простору існування між чоловічим і жіночим.

Постать княгині Ольги постає як приклад поєднання жінки-воїна (у поганстві) та побожної праведниці (у християнстві). Її життє підкреслює, що вона керувала підвладними їй регіонами Руської землі не як жінка, а як сильний і розумний чоловік, міцно тримаючи владу в своїх руках і мужньо захищаючись від ворогів. У православній традиції канонізація жінок-святих характеризується певною одноманітністю, з яскраво вираженим нахилом до соціального статусу канонізованої особи. Православна традиція використовувала постаті святих княгинь як взірці для духовного наслідування.

Від часів Київської Русі до початку XVII століття одинадцять з тринадцяти жінок, канонізованих Православною Церквою, були княгинями або княжними. Такий підхід історично зумовлений, оскільки в період становлення християнства на Русі важливим був не лише особистий внутрішній подвиг, а й активна громадянська позиція. Сакралізація княгині Ольги Православною Церквою поклала початок формуванню більш толерантної системи гендерних відносин у вітчизняній релігійно-культурній традиції (порівняно із західноєвропейською) [22].

Отже, гендерна ідеологія є способом реалізації влади сильнішого не лише через примус чи право, а й через духовний авторитет. Вона розвивається на основі архетипів суспільної свідомості, вироблених у межах певної релігійної та культурної спадщини. Завдяки традиційності релігійного мислення сучасні гендерні стереотипи знаходять своє

відображення в давній богословській думці, яка закріплює верховенство маскулінного начала через соціальну міфологізацію існуючої патріархальної системи відносин. Попри це, для української православної традиції характерна канонізація окремих жіночих образів і наявність різних розумінь жіночої сутності (не лише як грішниці від народження).

РОЗДІЛ 2 Гендерна візія «Віршів» Климентія Зіновієва

2.1 Тематика віршів

Л. Семенюк стверджує, що для барокової поезії характерне прагнення до універсалізму, який втілює одну з центральних ідей множинності та багатовимірності світу [24]. Вірші Климентія Зіновієва надзвичайно різноманітні і торкаються багатьох аспектів тогочасного світу: Бога, людей, пір року, погоди, тварин, а також більш абстрактних понять смерті, часу тощо. Ключовим елементом стилю художнього письма Климентія є суб'єктивність образів, які перебувають у просторі навколишньої предметної дійсності. Відчутною є роль життєвого досвіду автора у створенні віршів, багато з яких написані з позиції свідка, що описує явища, які хтось бачив на власні очі. Відображаючи певні елементи дійсності, автор іноді порівнює їх з подібними або контрастними ситуаціями в інших регіонах, що свідчить про те, що він міг бути свідком описуваних явищ, та чимало подорожував [12].

Поезії Климентія Зіновієва притаманна філософська та релігійна тематика, а також соціально-побутові вірші, в центрі уваги яких - людина та різні явища навколишнього світу. Він також звертає увагу на повсякденні складнощі людського життя, такі як нещасні випадки, війна, горе, хвороби, бідність тощо. Зіновієв присвячує вірші і різним порам року, таким явищам, як грім, дим, вогонь; перераховує види дерев, рослин, які він знає. Вірші відображають усі верстви населення, іноді акцентуючи увагу на антагонізмах між ними. Викладу Климентія також притаманний певний дуалізм, а саме поділ окремих категорій, які він описує, на дві групи: “хороші” і “погані”.

Найважливішими деталями в цьому тексті є те, що Зіновієв відрізняє хороших ремісників, козаків, духовенство, тварин, жінок і навіть природні

явища від поганих, а також характеризує певні вади, які роблять людину “поганою” загалом. Це прагнення до контрасту та антитези є характерною рисою літератури бароко, яка вважається схильною до мелодрами та психологічних ефектів, що посилюють ефект антитези [21].

Л. Семенюк зазначає, що антитеза Зіновієва є специфічною, оскільки ґрунтується не на типовому для поезії високого бароко протиставленні земного і небесного, тілесного і духовного, профанного і сакрального (по вертикалі), а по горизонталі, тобто в соціально-побутовій площині [24]. Соціальна картина суспільства українського бароко, створена Климентієм у його віршах, допомагає звернути увагу на класифікаційне розуміння гендеру та статі і уявлення про нормативні відображення гендерних ролей чоловіка і жінки у тогочасному суспільстві.

2.2 Гендерна картина збірки

Климентій ідентифікує жінок і чоловіків як два окремі світи, що не мають нічого спільного і відіграють протилежні але взаємозамінні ролі у суспільстві. Такі уявлення сформовані на традиційних основах розуміння гендерних ролей чоловіка та жінки у суспільстві. У свою чергу, основою розуміння гендерних ролей вважаються стереотипні концепти про уявлення маскулінності та фемінності [18]. Маскулінність та фемінність – «це нормативні уявлення про соматичні, психічні й поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок» [18].

Історично склалося так, що чоловікам і жінкам притаманні різні соціально-психологічні характеристики, особистісні риси та поведінкові моделі. Чоловіки у віршах Климентія, до прикладу, служать в армії та займаються тяжкою ручною працею і заробітком грошей, тоді як жінки є берегинями сімейного порядку та спокою і займаються дітьми та домашніми справами. Такий гендерний розподіл можна віднести до

«стереотипів поєднання сімейних та професійних ролей», що сформувалися через біологічну здатність жінок до народження дітей [21].

Саме через таку критичну різницю у повсякденному житті чоловіків та жінок, як вказує Климентій, відбувається природня селекція і чисельно жінок більше і живуть вони довше. Таким чином, автор фактично документує демографічний стан України у період Руїни, коли чоловіче населення різко скоротилося і Україну називали “країною вдів” внаслідок тривалих війн, які вели козаки та селяни проти польської шляхти, експансії Москви та кримсько-турецьких загарбників.

Важливим фактом розуміння гендеру у віршах Зіновієва є доволі чітка класифікація «добрих» і «злих» людей. Таке чітке розрізнення дозволяє досить прозоро виокремити особливості розуміння автором соціальних ролей різних статей. Якщо аналізувати окремі розділи у «Віршах», що описують «чоловіків добрих і злих» та «жінок добрих і злих», важливо зазначити, що про жінок написано значно більше. Окрім того, у віршах про жінок можна зустріти тексти, що підкреслюють співчуття та захоплення, а у віршах про чоловіків описані в більшості відверто негативні ситуації. Оскільки Климентій був ієромонахом, його тексти мають зокрема релігійний характер і так би мовити перевага чоловіка над жінкою виступала очевидним фактом, проте саме такі деталі про співчуття та захоплення жінками, вирізняють його не лише на фоні тогочасної літератури, а й на фоні усїєї епохи.

Дуальність чоловічих та жіночих образів у поезії Климентія Зіновієва зокрема проявляється за допомогою певного дистанціювання двох статей. З одного боку, чоловіки визнають свою владу та перевагу над жінками, що закладена в їхню натуру Богом, а з другого - жінки визнають свою нездатність зрозуміти чоловіків. До того ж автор відрізняє одну статю від іншої тим, що вбачає в основі жіночих образів щось приховане, незвідане

та незрозуміле для чоловічої натури. Така різка опозиція обох статей ґрунтується на тенденції до наділення чоловіків лише маскулініними, а жінок лише фемінними характеристиками, задля зручності розподілення обов'язків у соціально-побутовому житті [21].

Ця дистанція умовно посилюється різними біблійними генеалогіями чоловіків і жінок. До прикладу, автор використовує історію гріхопадіння як виправдання недовіри до жінок і як знак умовної рівності між Своєю та усіма тогочасними жінками. Климентій зауважує, що навіть святі часом ставали «жертвами» спокуси жіночими чарами, отож звичайні чоловіки тим більше не здатні чинити їм спротив [35].

У вірші «Ω пляшущы(х), або тє(ж) ω танцюючи(х)» Климентій наголошує, що танці на весіллях та інших святкуваннях є гріхом. Цей вірш, однак, є частиною серії віршів про жінок, які були повністю переписані автором (тобто серія свідомо опрацьована Климентієм). Текст також відсилає до біблійної історії про усікновення голови Йоана Хрестителя (Мт. 14: 3-11). Згідно з Біблією, саме дві жінки - Іродіада та її дочка - спонукали царя Ірода вбити святого Йоана Хрестителя, а не лише сам «танець», як писав Климентій.

Автор також визнає, що жінки принципово відрізняються від чоловіків фізіологічно, що є одним із способів пояснити здатність жінок прати хустки в річці в сильний мороз чи народжувати дітей в дуже складних умовах та виховувати їх. Тобто існують певні відмінності між чоловіками і жінками відповідно до їхніх здібностей. Наприклад, щодо жіночої освіти автор стверджує, що «Церква може обійтися без жінок, які вміють читати». Причиною цього є те, що у світі достатньо і чоловіків, які вміють читати, і це є виключно чоловіча спеціалізація [35]. Такі «стереотипи професійної діяльності» відображають традиційне розуміння тенденції жіночої сфери як

обслуговуючої та виконавської; у той час для чоловіків характерна організаторська, інструментальна, творча та керівна посади у соціумі [21].

2.3 Гендерно-нейтральні вірші

Варто зазначити, що перед розподілом на вірші про жінок та про чоловіків Климентій спочатку презентує розділ «Ω злѣхъ людѣхъ», який вже за назвою вказує на таку собі гендерну нейтральність та всеохопність. У цих текстах більшість суспільних явищ такі як обман, злодійство, пияцтво справді засуджуються автором без прямої конфронтації до статі, проте деякі вірші тут все ж притягнуті до ідеології гендеру, як наприклад, окремі вірші, що стосуються церкви («Ω хулячихъ чинъ дхѡвны(и)»), козацької служби («Ω уписующихъ(ъ)сА в козакѣ дурныхъ мужыка(х) и зноу выписуватисА хотящы(х)») або стосунків з жінками («Ω муже(х) злы(х), убивающы(х) жоны своА до сме(р)ти. Сѣ же ѿ людѣ(х) добры(х) побожны(х) мл(с)тивы(х) ласкавы(х) и ѿ стра(н)иоприѣмны(х)»).

Як бачимо, у віршах «Ω злѣхъ людѣхъ», окрім гендерно-нейтральних ролей, в більшості засуджуються саме чоловіки та відповідні ситуації, в які вони потрапляють. Це вже вказує на те, що Климентій розуміє основи панівної ідеології чоловіка у тогочасному суспільстві та дуже вдало акцентує увагу на найбільш, на його думку, неадекватних ситуаціях, в які зазвичай потрапляють саме чоловіки. Далі автор презентує зовсім невеликий за обсягом розділ «Ω людѣхъ добры(х)», але тут він не акцентує увагу на конкретній статі, адже таких постулатів як праведність, гостинність та богомисленість, на думку Климентія, мають дотримуватися як чоловіки, так і жінки.

Найбільше місця у збірці відведено віршам, присвяченим соціально-побутовій тематиці. У розділі «о ремесникахъ розмайтыхъ» Климентій Зіновійв описує понад 94 професії. Абсолютна більшість цих текстів описує,

очевидно, чоловічу сферу діяльності, окрім декількох винятків, таких як «Ω куховаркахъ, що по мѢста(х) вареное продавають» та «Ω ткачáхъ», де описується і сфера діяльності жінок.

Важливо зазначити, з якою повагою та захопленням Климентій описує чоловічі професії, відзначаючи важливість та актуальність кожної окремо, навіть найменш відомої сфери праці («Ω копаючи(х) колодязѢ глубокіє»). З особливим захватом автор пише про козаків та їхню відданість своїй роботі. Наприклад, у вірші «Ω правосла́вныхъ людѣхъ вои(н)скіє слу(ж)бы о(т)праву́ючи(х): іме(н)но о козака(х)» Климентій пише: «Зачи(м) не ты(л)ко хова(и) бѣ́же нагану дават(ь), козака(м): але треба и(х) якъ стѣ́ихъ шанова́т(ь)». Автор зауважує, що козаки - це православні люди, які йдуть з дому, задля служби у війську і це є дуже почесна справа.

Високу похвалу автор виголошує проповідникам : *«Казнодѣевъ не ты(л)ко що го(д)но восхваля́т(ь): лечь треба а́гглами бѣ́жими ихъ зва(т)»*. У своїх проповідях вони вибудовують модель праведної поведінки християнина, що, на думку Зіновієва, є дуже важливим для вірян. Тож, як бачимо, серед чоловіків найпочесніше місце у суспільній горизонталі займають правовірні християни-проповідники та козаки, що боронять свій дім від ворога. Попри це, Климентій дуже детально описує кожне ремесло, яке він знає, починаючи від муровщиків і закінчуючи писарями, і вказує на його важливість для суспільства.

Проте, за традицією, не все так однозначно, адже у віршах Климентія завжди існує антитеза. Так він пише про те, що «цегелники», наприклад: *«І якъ че(ст)но са обходя(т) да не противáють: то и цеге(л)ники то(ж) че(ст)ными бывáють»*. Як вважає автор, професія ця зазвичай не може принести статку для родини, проте навіть «цегелники» можуть досягти успіху, якщо будуть старанні.

У вірші «Ω урядовіхъ людѣхъ» Климентій пише: «ЧлѣѢкъ са(мъ) собою власти не при(и)маѣтъ: ты(л)ко ему о(т) бѣа посла(н)на бываѣтъ», що нагадує реципієнтам про те, що якою б важливою не була робота чи посада чоловіка, на все воля Божа.

Також у вірші «Ω проміслныхъ людѣхъ» йдеться про важливість для кожної з професій таких якостей як наснага, професійність та працьовитість, Автор порівнює чоловіка, який шукає своє місце у соціумі, з птахом:

*Якъ птыца свои(мъ) носо(м) сыта повѣдаѣ:
та(к) члѣкъ которы(и) собѢ промышляѣ.
И хо(ч) що ко(л)векъ мусѢтъ о себѢ старати:
абы те(ж) я(к) нибу(д) мо(г)ль часо(м) пожы(в)ляти.*

У віршах про бондарів, шаповалів та коновалів, теслів, шевців, калачників, солярників, римарів, бердників, цегельників, сніцарів, гребців сіна та молотників (тобто 13 з 94) так чи інакше виникає образ жінки. Найчастіше жінки згадуються у цих віршах разом з дітьми, утворюючи такий собі загальний образ родини, на кшталт: «I я рукодѣліѣ и(х) та(к)же похваляю: и дѣтямъ и(х) и жонамъ доброго пріяю». Це ще раз ілюструє поширеність «стереотипів поєднання сімейних та професійних ролей» [21], адже лише в 13 з 94 віршів про професійну діяльність Климентій Зіновів згадує про соціальну діяльність жінки, до того ж переважно саме в контексті сімейних обов'язків.

Окрім полярності характеристик, які притаманні чоловічим та жіночим соціальним обов'язкам, відмінність сприйняття обох статей також ґрунтується на унікальних способах, якими людська свідомість обробляє інформацію. Гендерні стереотипи функціонують як когнітивні гендерні схеми, які спрямовують процес обробки інформації таким чином, щоб люди бачили, згадували та інтерпретували її відповідно до ідеалів маскуліності та фемінності, які були створені в їхній свідомості [21]. Тому когнітивні

гендерні схеми, що передбачали собою літературу, соціальні та релігійні традиції та уявлення того часу мали ґрунтовний вплив на розуміння гендеру, зокрема у віршах Климентія.

У вірші «Ω калачникахъ» Климентій пише доволі нетипово, зауважуючи, що часто замість чоловіків калачниками працюють жінки, тому що це ремесло не вимагає ніяких особливих здібностей чи зусиль: *«І сáми рѣмѣ(с)ль свои(х) рѣдко работáють: але все свои(х) бабъ робити заставляю(т)»*. Автор чи не вперше вживає тут лексему «баби» замість «жінки», за допомогою якої, як-не-як, висміює причетність жінок до такої професії. Проте навіть у цьому вірші автор заохочує поважати і це ремесло у тому випадку, *«ежели буду(т) до це(р)кве(и) свѣчи поставлят(ь)»*.

Відповідно Климентій Зіновійв відзначає популярність цієї професії серед жінок, що за гендерно-стереотипними уявленнями [21], автоматично занижує статус такої сфери діяльності. Проте тут радше осуджуються чоловіки, що ледарюють і змушують працювати калачниками своїх жінок. Це дещо вирізняє його з традиції сліпої стереотипізації та осуду жінок за участь у не відповідним їхнім гендерним уявленням сферах діяльності. Тому авторська інтерпретація актуальної для того часу проблеми слугуватиме радше настановою для подальшої дестереотипізації професійної діяльності жінки.

Саме крізь призму віршів соціально-побутового характеру можна розглянути авторську концепцію домашнього насильства. Так, вірш “Ω рымаря́хъ” містить прямі настанови: *«лю(д)зскости жо(н) часо(м) прицевѣчаютъ»* за допомогою міцних канчуків, що їх римарі сплітають. Очевидно, такі виховні практики набували широкого вжитку і розповсюджувалися не лише на жінок, проте насилля над жінкою тут описується як настанова для вирішення конфлікту чи повчання.

Отже, навіть поезія, що належить до гендерно-нейтральної, налічує чимало прикладів гендерно-рольових стереотипів щодо жінок та чоловіків. У цих віршах переважають стереотипи сімейних та професійних ролей (для чоловіків головні ролі – професійні, для жінок – сімейні) та стереотипи професійної діяльності (керівна діяльність чоловіків, та другорядно-виконавча діяльність жінок) [18]. Попри це гендерно-нейтральна поезія вирізняється поблажливими віршами, щодо жінок і їхньої діяльності та вираженим засудженням чоловіків, які перекидають свої обов'язки на жінку.

Розділ 3. Гендерне представлення чоловічих образів у творчості Климентія Зіновієва

3.1 Вірші про чоловіків

Вірші, що їх виділяє Климентій Зіновійв в окремий розділ: «Ω(т) здѣ починаю(т)сА вЪр(р)ши особныѣ, послѣ жѣнь ѿ мужѣхъ дѣбры (х); а бѣлшъ ѿ злы(х) рѣзны(х), якоже и назадѣ положиѣ(м) о злы(х) многихъ» презентуються автором одразу після віршів про жінок. Варто зазначити, що віршів у цьому розділі чи не вдвоє менше в порівнянні з віршами про жінок і йдеться в них переважно про ставлення чоловіків до своєї дружини та сім'ї.

Така різниця в кількості віршів про чоловіків та про жінок може бути вмотивована верховенством чоловіків над жінками. Мається на увазі те, що більшість віршів у збірці, зокрема гендерно-нейтральних, апіорі стосуються чоловіків, хоча і не йдеться безпосередньо про стать. Саме тому Климентій зазначає основні позитивні та негативні ситуації, що пов'язані з жінкою, у розділі : «Ω(т) здѣ починаю(т)сА вЪр(ъ)ши ѿ женáхъ рѣзны(х), всякого чину и(х). То ѣсть ѿ дѣбры(х) и о злыхъ» Тим часом характеристиками чоловічих образів просякнута фактично уся збірка, враховуючи найбільший розділ про тогочасні ремесла.

Так, в окремих відповідних розділах збірки проартикульовано такі теми, як пияцтво, грабіжництво та чернецтво, що можна віднести до стереотипів маскулінності [21], адже вони відображають стереотипні поведінкові властивості характерні, у цьому випадку – чоловікам.

У віршах про чоловіків, зацентуймо увагу на текстах про двоєженство («Ω мужѣхъ ѿставляюшы (х), [сирѣчь, кидáюшы(х)] 3 свои жѣны, и другими женяшы(х)сА вЪршы наказáтельныѣ»), ревнивість («Ω ревнивы(х) мужѣхъ, котрыѣ о(т)ню(д) свои(м) жена(мъ) [в(ъ) ты(х) рѣча(х)]

і не імають вЂры»), примусовий шлюб («Ω рѳдича(х) неувѳжны(х), котрыѳ свои(х) дЂте(и) сочетаваю(т) браќу насЫлствіемъ [то ѳсть з(ѳ) примУсомъ]. Не имУщы(х) [дѳицЂ або мл(д)нцевЂ] і между собою соверше(н)нои любвЂ), неприязнь до благочестивих жѳнок (Ω муже(х) упо(р)ныхъ и безра(з)сУдныхъ: ко(т)рыѳ о(т)нюдь не імЂю(т) любвЂ ку свои(мъ) жена(мъ) звлаца ку че(ст)нымъ не пудо(и)зре(н)нымъ и побѳжны(мъ)») та про священникѳв-удѳвцѳв («Ω сѳще(н)никахъ свЂцкихъ вдо(в)ствУючи(х)»).

Климентій осуджуѳ чоловікѳв, що залишають свою жѳнку і тих, що шукають собі нову дружину: «*ω я(к) жсв его буде(т) бѳъ блгослови(т)и*». Такий вчинок автор розглядаѳ як вияв неповаги до Бога, вказуючи на те, що це не притаманне християнину: «*По двЂ жонЂ мЂт(ѳ), звыча(и) то не хр(с)тія(н)ски(и): ты(л)ко ѳбѳ(л) и цЂле та(к) по басу(р)мански(и)*». Цѳкавим ѳ те, що автор застерѳгаѳ чоловікѳв вѳд соціальных наслідкѳв розлучення, які постають вагомою мотивацією не грѳшити двоєженством: «*І такъ всЂ людѳ емУ начну(т) сА ругѳти: же та(к) собЂ важы(л)сА зле поступѳвати*».

Справдѳ дуже важливо, що Климентій, окрѳм оперування релѳгійними настановами, згадуѳ і про соціальну складову, адже вона також маѳ великий вплив на масову свѳдомість, і безпосередньо впливаѳ на читача:

*З жоною бо не(р)вою до сме(р)ти жѳт(ѳ) прысягъ:
а забувши стра(х) бѳжи(и) за другу ю посягъ.
Уже (ж) неха(и) з(ѳ) не(р)вою з(ѳ)нову пробуваѳтъ:
а о прощенство бѳга и людѳ(и) впрашаѳтъ.*

Дуже прогресивний та гендерно збалансований погляд Климентія Зіновієва на ревності: «*Звыча(и)наА правѳ тамъ любо(в) не бывѳтъ: где збытечнаА ревност) в кого пробуваѳтъ*». На думку автора, якщо чоловік вимагаѳ вѳд жѳнки вѳрності, то нехай і сам вѳдповѳдаѳ своїм вимогам: «*А та(к) ревнивче прѳста(н) уже ревновѳти: если хоче(и) ты(мъ) хлЂбомъ собЂ забавлѳти*». Якщо ж чоловік хоче бути вѳльним, то він не мав би

одружуватися взагалі, бо інакше вимагати від жінки вірності, а самому пропадати на ніч у шинку не є доцільним: «А нащо (ж) было ему и шѣнкѣ заводити: понева(ж) не вѣрити або не любѣти».

Як бачимо, Климентій Зіновійв негативно ставиться до чоловічих ревностів і зазначає про рівність обох статей у шлюбі. На його переконання, ревності дуже згубна риса, тому він намагається застерегти чоловіків від негативного життєвого досвіду.

У віршах про неухажливих батьків, Климентій вкотре згадує про важливість для чоловіка та жінки, в яких вже є діти, не змушувати їх сліпо дотримуватися настанов батьків. Адже одруження за рішенням батьків та нещасливі шлюби без взаємного кохання, були одним із найрозповсюдженіших наративів епохи Бароко. Тому рефлексії Климентія Зіновієва щодо примусового шлюбу — досить актуальні як на той час:

*Єсть бо тогò на свѣтѣ всюда ба(р)зо мно́го:
гдѣ покидає(т) мужа иде(т) за друго́го.
Да впя(т) и друго́го втожѣ живо́гò покида́еть:
а за(и)ше́дши далеко блу(д)но сА обхо(ж)да́еть
І вѣ родителиє в томѣ согрѣша́еть:
же свои(х) дщери(и) і сѣлою пха́еть.*

Дещо пом`якшує попередні традиційні настанови, щодо «злих жінок» вірш про нерозважливих і впертих чоловіків, які не люблять своїх набожних дружин. У тексті доволі різко осуджуються неухажливі, байдужі до своїх жінок чоловіки. Климентій не розуміє, чому так багато ледачих чоловіків погано ставляться до своїх дружин, які значно мудріші і благочестивіші від них :

*Мно́го є(ст) неухажливы(х) и мужє(и) на свѣтѣ:
же чє(ст)ныхъ жо(н) не хотятъ в до(б)ро(и) лю(б)вѣ мѣти.
Буде(т) іны(и) в(ѣ) всяки(х) дѣлахъ самъ ляда́що:
а же́нѹ чє(ст)ну щоднѣ кара́еть низа́що.
Кро(м) за то же о(т) злого его о(т)враца́ет:
же не жи́є(т) з(ѣ) своєю да к чужды(мѣ) вчаца́еть.*

*А она жиєть свято и те(ж) преподобно:
и жа(д)ное не чинитъ дѢло неподобно.*

У цьому вірші Климентій навіть говорить, попри свої попередні настанови вчити жінку києм, що її «мощ(ь)но и словáми ласкавыми научит(ь)». Бо жінка, яка любить свого чоловіка, може і на добрий шлях його наставляти. Справді важливо, що автор зміг донести читачу те, що використовувати найрадикальніші методи, можна лише в найрадикальніших ситуаціях.

Цікавою є згадка у чоловічому циклі віршів про світських священників-удівців, адже, як зазначає Климентій: «Не треба (б) шанувати жонь такъ никóму: я(к) поповы ми(р)ску абы якому». Річ у тім, що священникам заборонялося одружуватися вдруге, відповідно автор закликає священника не бити своєї попаді, завжди любити її, щоб овдовівши, не звинувачувати себе в її смерті. Адже найстрашніше для чоловіка – зустрічати старість на самоті:

*Прето по́не попадѢ не би(и) лечь все́ проща(и):
и же(б) жыва до сме(р)ти твоє(и) была бѣа блѣа(и).
Бо е́сли еА не зычу лучи(т) ти овдовѢт(ь):
хо(ч) при старостѢ твоихъ лѢ(т), то буде(ш) жалѢт(ь).
Зазрячи са(мъ) собѢ, чи не ты з(ь) свѢта изналь:
и щò за причіна же(с) удовство(м) пострадаль...
Але в чѣсти и в любвѢ завше е́А коха(и):
а нѣнави(ст) и знѹту чинит(ь) бжѣ тА вхова(и).
І не ты(л)ко ва(м) и прòсты(мъ) треба женъ любйтъ:
а пáче ва(м) попа(мъ), то буде(т) бѣъ блѣловит(ь).*

Ведучи мову про чоловіків, варто згадати і про концепт пияцтва, на якому Климентій концентрує достатньо багато уваги. Очевидно, на той час це справді був досить поширений досвід, який дуже часто ставав причиною усіляких негараздів. Автор вкрай негативно ставиться до надмірного вживання алкоголю, тому застерігає і повчає чоловіків, що часто перебувають у стані алкогольного сп'яніння:

*Оста́нса члѣвѣче пѣ(н)ства проклято́го:
бо часо(м) на(з)ле люде умираю(т) з то́го.
А хо(ч) пи(и) да помѣ(р)но же(б) не много тра́тыль
або жебы(с) и всеА худобы не зтра́тыль.*

Поет використовує термін «проклятий», щоб підкреслити руйнівний характер цього явища, і перераховує негативні наслідки вживання алкоголю, такі як бідність, хвороби, раптова смерть тощо. Далі автор наводить цілий ряд прислів'їв, що надають тексту народного колориту:

*И приповѣсты посполітые лю(д)зкіє,
особно научаютъ тре(з)во(с)ти, гды мовя(т).
Добрò тому пи(т), в ко(м) хмѣл(ъ) спї(т).
и пѣки: пї да умà не пропї.
и еще: пи(и) да не вы(и).
и з(ъ)нову (ж), пї да не впива(и)са, ме(ж) чужьими лю(д)ми
выстерѣга(и)са:
бо хмѣл(ъ) мови(т) безпѣчне, да не (с)тате(ч)не.*

Варто зазначити про оригінальний підхід Климентія до пияцтва: він розмежовує поняття алкоголю і пияцтва. Власне алкоголь для автора не є суто негативним явищем, він наголошує на тому, що в розумних межах алкоголь навіть корисний і для шлунку, і для серця, до того ж допомагає побороти смуток:

*И не забороняе(т) правда ап(ст)лъ пїт(ъ):
але немоцны(м) и вяя(т) пѣча(л)нымъ и вели́т(ъ):
Кгда̀ рече стомаха рады испи(и) мало винà:
только абы не была̀ ка́А злаА новина̀.*

У контексті пияцтва поет нагадує новозавітну притчу про митаря та фарисея (Лк. 18:9-14). У притчі оспівується смиренність і щире каяття митаря на противагу гордині фарисея. Климентій порівнює гординю фарисея саме з пияцтвом:

*Кгда̀ пѣного таково̀ мовя(т) моленіє:
я(к) фарысе(и)ско негда̀(с) было̀ хваленіє.
Прето вдосто(и) насъ бже́ часты мытаре(и)ско(и):
бы(х)мо не о(т)рымали плѣты фарысе(и)ско(и).*

Наприкінці цього розділу автор навіть виділяє окремий панегіричний вірш, присвячений тим, хто любить пиво. Тут варто ще раз нагадати про політематичність поезії Климентія Зіновієва зокрема звернути увагу читача на маргінальну людину в його поезії. Цікавим є те, що автор звинувачує в пияцтві як чоловіків, так і жінок, проте у позитивному контексті він згадує про алкоголь лише щодо чоловіків. Очевидно, саме чоловікам дозволялося випивати, адже вони виконували найважчу брудну роботу, тому жінкам не мала вживати алкоголь, адже вона весь час займалася домашнім господарством. Це приклад поєднання стереотипів маскулінності-фемінності та сімейно-професійної зайнятості, [21], коли поведінка певної статі, мотивує формування конкретних соціальних ролей та обов'язків у суспільстві. Текст написаний у стилі нищенських віршів:

*Ко(т)ры(и) мѡвя(т) члѣѢкъ, добре выпиваетъ:
 тѣды такѡму пнѣ бѣъ, на пиво даваетъ.
 Хоча(и) то и такъ правя(т), же пиво не дѣво
 еднакъ добре, гдѣ з трѡха го(р)ло промочило/.../
 А в головѢ здоровы(и), все не перебира(и):
 да шельяки(и) напитокъ зарѡвно выпиваи.*

Також варто згадати про розділ, присвячений ченцям і тим, хто готується до постригу. Оскільки Климентій сам був мандрівним ченцем, тому у віршах знаходимо зображення його власного досвіду зокрема незадоволення і певне розчарування щодо свого становища монаха у цьому світі. Автор із жалем і співчуттям описує долю чоловіків-монахів, протиставляючи чернецтво і світське життя як життя невольне і вільне:

*І навяза(в)ши (б) на сА кáме(н) в(ъ) воду втопи(л):
 нежели (б) на вѢчную ско(р)бѣ в(ъ) че(р)нецство вступи(л).
 Бо пра(в)да тѡ же в че(р)нцахъ вѢчнаА невѡла:
 а свѢцки(мъ) во всѢхъ речахъ сове(р)шенна вѡла.*

Тому Климентій закликає мирян цінувати ченців за їхню складну долю: «Прето всѢ свѢтovyе людѣ ка(и)те(с) на насъ: прошу я(к) на(и)поко(р)нѢ(и) о то(м) дѢлѢ всѢхъ вáсъ», бо ченці, присвятивши себе

Богу, не можуть змінити свій статус: «*І далéко лѢтишь чину того не при(и)мати: нѢжсь приня(в)ши скину(в)ши бѣу наругáти*».

У більшості віршів про ченців Климентій репрезентує чоловічі образи, проте в одному з текстів над словом «че(р)нцахъ» дописано світлішим чорнилом «и че(р)ница(х)». Тобто автор тут говорить не лише про чоловіків, але й про жінок-черниць, хоча надалі у вірші немає жодної згадки про іншу стать. У вірші «*Ω волочáщы(х) сА че(р)нцахъ і по мѢста(х) по школа(х), и по ко(р)чемны(х) двора(х)*» Климентій зазначає, що окремі монахи користуються своїм становищем, і закликає мирян не давати милостині тим, хто їх занапащає і не підкоряється старшій братії:

*І люде(и) до зго(р)ше́н(ъ)А свѢцки(х) привожáеть:
и погибели свое(и) дийѢ́ примножáеть.
Такому не потреба мл(с)тынню давáт(ъ):
áле всюда го(д)но е(ст) кія́ми частовáт(ъ)/.../
Людя(м) здае(т)сА же́ вся(к) че(р)нець та(к) злонра(в)ны(и):
я(к) о(н) нецно(т)ливы(и) сѣ́нъ и преокаѣ́нны(и).
Не хóче(т) в(ъ) мн(с)тыру то(и) жыте(л)ствовáти:
и ста(р)шому и бра́тии сА повиновáти.*

Климентій захищає ченців за покликанням, яких називає “сиротами”, і закликає мирян давати їм милостиню, бо і серед світського люду є голяки-мандрівники:

*І якъ свѢцки(м), не добрò: на́ свѢтѢ голышамъ:
та(к) же́ то и че(р)нцамъ сы́рота(м) побѢдаша́мъ.
І го́лы(х) и прыше́лцовъ часомъ не при(и)мають:
хо(ч) бы и реме́сни(к) бувъ, прóчь высылáють/.../
Прето ко(т)ры(и) на че(р)нцо(в) бѢдны(х) вбогихъ дѣ́виль:
то неха(и) мл(с)тынню дае́тъ добре вчѣ́нитъ.*

У цих віршах порушується і проблема стосунків ченця з жінкою, адже шлюб як такий, звісно, для ченців табуований. Климентій говорить про те, що монах присвячує своє життя Богові, а не жінці, і той, хто наважиться одружити ченця, візьме гріх на свою душу:

МѢючи(и) жону то(и) сА и в(ъ) ско(р)бехъ утѢша́еть:

а чє(р)нца бѢдно(г)[о] бѣтъ тыл(ъ)ко неха(и) потѣши(т)...
А хто (б) жєнити(с) чє(р)ницѹ бѣгословєнство даль:
то (и) то(и) и чє(р)ницеви всѢ грѣхи на себє бѣ възьлѣ.

Автор порівнює ченців з бджолами, адже вони такі ж трудолюбиві і віддані, до того ж робота ченця з бджолами дуже перспективна, бо можна виготовляти свічки для церкви:

А яко пчєлѹ з розны(х) цєѢто(в) мє(д) збирѹеть:
та(к) и ино(к) правдивы(и) в(ъ) мн(с)ты(р) пріѹеть...
Особно же коло пчє(л) свѹто є(ст) тружда(т)и:
кдѹ з того могу(т) в цє(р)ко(в) свѣци встроєвати.

Отже, віршів, присвячених власне чоловікам, значно менше, у порівнянні з віршами про жінок, що може мотивуватися тим, що уся збірка описує переважно чоловічі образи, ремесла та ситуації, не акцентуючи уваги на статі, а спираючись на центризм чоловіка у тогочасній культурній традиції. У віршах про чоловіків репрезентуються зокрема негативні ситуації, пов'язані з цією статтю і багато віршів присвячено шлюбним обов'язкам і стосункам з жінками.

Климентій, наскільки це можливо, урівнює чоловічі та жіночі образи, критикуючи обидві статі і наводить доволі незвичні приклади вирішення проблем у комунікаціях чоловіка та жінки. Також проблеми пияцтва та чернецтва, що так чи інакше пов'язуються з образом чоловіка, репрезентують панування стереотипів гендерних рис, таких як стереотипи маскуліності-фемінності та стереотипи поєднання професійних і сімейних ролей [21]. Загалом, Климентій Зіновійв пропонує прогресивний погляд щодо ситуації з пияцтвом, вказуючи на шкідливість саме надмірного споживання алкоголю і, спираючись на особистий досвід ієромонаха, звертає увагу на тяжку долю ченців (не згадуючи тут про жінок-черниць).

3.2 Стосунки між жінкою та чоловіком. Біблійні алюзії та ремінісценції

Писання Климентія демонструють відчуття загрозової недовіри та підозрілості з боку чоловіка щодо жіночої статі. Він закликає чоловіків не спати надто міцно чи багато, оскільки дружина тим часом *«о зломъ дѣль промышляеть и мужєвы своему вѣры не с(ъ)храняеть»*, і в принципі не можна *«даяти ни в чє(м) вѣры жєна(мъ)»*.

В українській історіографії домінує переконання, що слов'янські жінки були юридично незалежними до розповсюдження візантійської традиції. Жінки могли впливати на сімейні та державні справи, маючи при цьому значну владу, права та привілеї. Новаторський і нетрадиційний погляд на жінку у руській свідомості XII ст. виявився доволі несподівано категоричним: жінка виступала фактично диявольським творінням, джерелом гріха і недосконалості [11]. На думку М. Грушевського, така суворота недовіра і зневага до жінки була кроком назад від здорових основ «старого українського способу життя» [7, 89]. Теорія про те, що жіночий розум «такий же нестійкий, як і храм, що оголений», а краса виступає уособленням гріха і спокуси, стала наріжним каменем нового християнського ідеалу, тому не дивно, що ми спостерігаємо згадки про це у творчості Климентія .

Зіновіїв також з презирливою настороженістю ставиться до жіночої освіченості, та зокрема писемності: *«жєна писменна мужє(м) просты(мъ) погоржаеть»*. Ієромонах наголошував на тому, що немає сенсу жінці бути письменною. Він не принижував вченості жінки остаточно, але розумів прагнення жінок до освіченості лише з точки зору повнішого осягнення релігійних текстів – *«Една(к) ко(т)ро(и) хоче(т)сѧпи(с)мѧ научити(с): / неха(и) ўчитьже(б) вмѣла лѣпшѣ бѣу мліти(с)»*.

У віршах Зіновієва зустрічаються переконання про те, що чоловік повинен фізично контролювати жінку (бити для профілактики), щоб вона *«во все(м) са схыляеть»* і хитрим чином йому *«сме(р)ть готуеть»*. Схильність чоловіка до недовіри щодо жінки, може свідчити про відчуття загрози з її боку, що походить від згаданого погляду на статі як на дві полярності і спонукає дотримання певної дистанції.

У деяких віршах Климентія спостерігаємо аналогію між недовірою до коня та до дружини: *«коню в полю завше вґры не (и)ма(и): а жонґ в дворґ все(и) правды не о(т)крыва(и)»*, бо вона, як і кінь, залишений без нагляду, може замишляти щось недобре. Для опису жінок, які не відповідають його моральним принципам, Климентій використовує образливі, слова, які часто дегуманізують її образ. Він може назвати жінку злим створінням Бога, проклятою, сволотою, шкапою тощо. Однак не можна сказати, що автор повністю дегуманізує образ жінки, такі висловлювання радше притаманні тогочасній церковній традиції, про яку ми згадували раніше, і попри такі гучні, як здається, висловлювання не можна сказати, що Климентій вважає жінку чимось безнадійно «злим».

Варто ще раз нагадати про ставлення Климентія до домашнього насильства, адже тут усе не так однозначно. Як ми вже говорили, він справді радить бити «злих» дружин киями, припикати їм спину біля гарячих печей, викручувати кінцівки, щоб врятувати *«свою и жоны зло(и) душу»*. Проте є винятки, до прикладу, дружина священника, яку автор радить не бити, не ображати, не зловживати владою, а навпаки ставитися до неї з повагою, бо священники не можуть одружуватися вдруге, а старість приносить самотність. Климентій часто апелює до пасивності жінки, вказуючи що треба *«мґ(т) ве(р)хь на(д) женою»*, жінка має *«пред муже(м) смиря(и)са»*, і *«жоны на у(з)дґ де(р)жати»*, чим також підтверджує панування

стереотипів фемінності [21], а саме наділення жінки рисами пасивності та другорядності на тлі чоловіка.

У вірші Климентія Зіновієва «Ω жєна(х) сва(р)ливыхъ, и злєзбѣчны(х)», де знову цитується Біблія, згадується Книга Приповістей Соломонових: «Рєкъ Соломо(н), лу(ч)шь со (л)вѣомъ в(ѣ) пустыни жѣти: / нежєли со жєною злѣовдому бѣти». Поет щиро співчуває всім чоловікам, яким коли-небудь доводилося ділити свій побут зі «злыми» жінками. Дотримуючись традиційних поглядів на жінку, автор стверджує, що лише той чоловік щасливий, що не кориться своїй дружині, і що щасливий парубок той, хто не порушує правил станової нерівності.

Зрозуміло, що поганою жінка у цьому контексті вважається та, яка не виконує подружніх обов'язків, не займається тим, що їй призначено від народження. Такі стереотипи фемінності [21] відображають гостре засудження соціумом нехтування жінкою встановлених для неї соціальних гендерних ролей. Очевидно, що таке ставлення було поширеним у тогочасному українському суспільстві. Однак важливо пам'ятати, що Біблія попри це заповідає чоловікам любити своїх дружин, незалежно від того, якими були тогочасні догми.

Вірш «Ω мужє(х) упо(р)ныхъ и бєз ра(з)сѣдныхъ: ко(т)рыє о(т)нюдъ неімѣю(т) любвѣ ку свои(мъ) жєна(мъ) звлєща ку чє(ст)нымъ не пудо(и)зрє(н)нымъ и побѣжны(мъ)» ставить під сумнів думку про те, що ставлення Зіновієва до жінок було переважно негативним або зневажливим. У цьому вірші маємо алюзію на Послання до ефесян апостола Павла, в якому говориться: «Чоловіки, — любіть своїх дружин, як і Христос полюбив Церкву і видав за неї Себе» (Еф. 5, 25). Автор обурюється жорстоким і недовірливим ставленням чоловіків до своїх дружин, які живуть чесно, зі страхом і побожністю, жодним чином не зраджуючи своїх чоловіків. Натомість така жінка навпаки застерігає чоловіка від лихих

намірів, як було сказано і в Книзі Приповістей Соломонових. Поет закликає не тільки поважати і любити таку жінку, але й прислухатися до її порад: *«І поража́т(ь)са жоньї надобрыє рѣчи: а бѣоме(р)зского са ко́лоту стерѣчи»*. Як бачимо, ефективне виконання фемінних гендерних ролей жінкою, призводить до похвали та поваги з боку чоловіків.

Як зазначає Климентій, так звана “злість” жінок також не лежить на відповідальності самих жінок: *«І не(в)наа то рѣчьє(ст), же такаа прокля́та: бо о(т) бѣа и люде(и) ласка то(и) о(т)ня́та»*. Поет неоднозначно оцінює причини жіночого “зла”, перекладаючи значну частину провини за жіночу спокусливість і непередбачуваність як на самого Бога, який створив їх такими, так і на людей, які відкидають їхню «натуру» і не виявляють до них ні доброти, ні милосердя. Автор доречно згадує про Каїна, якого на страшний злочин підштовхнуло Боже несхвалення (1М. 4:5). Климентій намагається нейтралізувати переконання про гріховність жінки від народження, якщо вона постає чистою і непорочною.

Багато віршів українського автора написані як повчання жінкам і мають моралізаторський характер. У вірші про вкладання немовлят спати, щоб вони не задихнулися, автор пропонує пригорнути до себе старших дітей. У вірші про немовлят, які помирають, він радить жінкам не оплакувати їх, бо вони як невинні душі і не зробили нічого злого. Натомість він оплакує старших дітей, які загинули, не встигнувши заробити собі на хліб. У вірші про безпліддя автор переповідає історію святої Анни, матері Богородиці, яка вимолила у Господа доньку (Євангеліє від Якова).

У поезії Клементія Зіновієва, чоловіки часто постають жертвами жінок. Деякі жінки вважаються грішними і спокушають своїх чоловіків різними способами. Це може стосуватися жінок, які народжують позашлюбних дітей, зловживають алкоголем і доводять своїх чоловіків до

зlidнів, або сплять в одному ліжку зі своїми дорослими синами, призводячи їх до гріха. Жінки, власниці корчми, розпустою чи пияцтвом гублять багатьох чоловіків. В алюзіях на біблійні сюжети (спокушання Своєю Адама чи страта Йоана Хрестителя) бароковий автор використовує стереотип “грішної жінки”, яка спокушає чоловіка.

Важливим для розгляду гендерних взаємин чоловіка та жінки у віршах Климентія є шлюб, що, очевидно, є чи не найбільш виразним прикладом співіснування обох статей. У віршах, що стосуються шлюбу, можна простежити більш лояльне та менш консервативне ставлення до жінки, або радше сказати, наскільки це можливо, — виважене ставлення як до чоловіка, так і до жінки.

Можна виокремити кілька критеріїв прийняттого для чоловіка та жінки шлюбу: між чоловіком та жінкою не має бути великої різниці у віці («Ω люде(х) ты(х) неслўшне чїнячихь, ко(т)рѣе жєня(т)сА и посягаю(т) не в равнo(с)ти лѣтъ будучи») та конфесійній приналежності («Ω иновѣрної єдної пє(р)сoнѣ мє(ж)ду мўже(мь) и жєно́ю»). Як для чоловіка, так і для жінки шлюб є важливим етапом життя і своєрідним призначенням. У вірші «Ω людехъ ты(х) которые не хотя(т) жєнитисА прє(з) ввє(с) вѣкъ сво(и), и до стары(х) лѣтъ: або и до самoи смє(р)ти» йдеться про те, що шлюб є обов’язковим, і чоловік не має жити, як чернець, а жінка повинна створити родину, бо це її природне призначення. Так само подружжя пов’язане між собою присягою та має виконувати свій подружній обов’язок. Таким чином Климентій покладає відповідальність за вдале шлюбне життя не лише на жінку, але й на чоловіка, урівнюючи їхні стосунки та обов’язки в контексті збереження родинного щастя.

У вірші «Ω рoдича(х) неуважны(х), котрыє свои(х) дѣтє(и) сочетаваю(т) браку насълствїємь» Климентій лагідно натякає на те, що

жінка має спробувати полюбити свого чоловіка, навіть якщо її видали заміж насильно, проте зазначає, що найчастіше це закінчується розпадом сім'ї. А доля жінки, яка втікає з дому, найчастіше закінчується безкінечними пошуками чоловіка і згодом вона стає блудницею. Климентій намагається переконати, що насилля - це не вихід, якщо справа стосується сімейного благополуччя.

Ще одним прикладом наслідування текстів з Нового Завіту є вірш «Ω вдовственны(х) женáхъ», у якому Климентій Зіновіїв прославляє благочестивих вдів, які після смерті чоловіка не виходили заміж вдруге і не знаходили коханців, а зберігали тіло і свої помисли в чистоті до самої смерті. На думку автора, жінка, яка пережила фізичне кохання, але змогла утриматися від нього, залишившись вдовою, заслуговує на повагу. Це відповідає загальному уявленню про праведних вдів у Євангелії і посланнях апостола Павла, виступаючи ще одним важливим гендерно-соціальним обов'язком жінки як індивіда.

Таким чином, погляд Климентія Зіновієва на статі як на кардинально полярні світи свідчить про духовну і фізичну «інакшість» жінки, підкріплену біблійними уявленнями про жіноче начало. Такий погляд на жінку призводить до підозрливості щодо жінок, дегуманізації і навіть до того, що чоловіки стають їхніми жертвами, що використовується як своєрідне виправдання для насильства. У віршах барокового автора простежується вплив візантійської християнської традиції, яка дещо похитнула уявлення про жінку як про самодостатнього індивіда, проте Климентій, виділивши образ «доброї» жінки, вказує на те, що якщо жінка відповідатиме її гендерно-соціально обумовленим обов'язкам, то вона лишатиметься правомірною особистістю. У шлюбі, до прикладу, жінки є більш рівноправними з чоловіками, а іноді й романтизованими. Також можна виділити окремі стереотипи фемінності та маскулінності, що обумовлені

поведінкою, притаманною жінкам та чоловікам. Таким чином, мова йде про намагання Климентія Зіновієва урівняти жінку з чоловіком у їхніх стосунках, за умови що вона виконує свої гендерно-стереотипні обов'язки.

ВИСНОВКИ

Гендерна ідеологія є способом реалізації влади сильнішого через примус, право та духовний авторитет. Вона базується на архетипах суспільної свідомості, що формуються в межах релігійної та культурної спадщини. Українська православна традиція відображає гендерні стереотипи через соціальну міфологізацію патріархальної системи відносин, проте етимологічно вона також передбачає канонізацію жіночих образів і позитивні уявлення про жіночу сутність.

Творчість Климентія Зіновієва, навіть у гендерно-нейтральних розділах, містить численні приклади гендерно-рольових стереотипів. Він присвоює чоловікам маскулінні характеристики, а жінкам - фемінні, що сприяє відповідному розподілу обов'язків у соціально-побутовому житті. У віршах переважають стереотипи сімейних та професійних ролей, а також стереотипи професійної діяльності. Проте гендерно-нейтральна поезія також містить вірші, що виявляють захоплення та співчуття до жінок та виражають засудження чоловіків, які перекидають свої обов'язки на жінку.

У збірці віршів Климентія Зіновієва, присвячених чоловікам, кількість текстів є незначною порівняно з віршами про жінок, що може пояснюватися центризмом чоловіка в тогочасній культурній традиції. У цих віршах репрезентуються негативні ситуації, пов'язані з чоловічою статтю, а також висвітлюються проблеми у шлюбному житті та поведінки з жінками. Климентій намагається урівняти чоловічі та жіночі образи, критикуючи обидві статі і пропонуючи актуальні рішення для поліпшення комунікації між ними.

Погляд українського автора на статі як на кардинально полярні світи, з одного боку, сприяє дегуманізації та вияву підозрливості щодо жінок, може виправдовувати насильство над ними. Вплив візантійської християнської традиції може призводити до знеособлення жінки як самодостатнього індивіда, проте, з іншого боку, Климентій виділяє образ «доброї» жінки, яка

виконує гендерно-соціально обумовлені обов'язки і залишається правомірною особистістю. Він також урівноважує стереотипи фемінності та маскулінності, пропонуючи рівноцінні рішення для взаємодії між чоловіком та жінкою.

Отже, можна дійти висновків, що гендерна ідеологія в епоху Бароко розглядається як спосіб реалізації влади сильнішого, заснований на архетипах суспільної свідомості. Творчість Климентія Зіновієва відображає гендерні стереотипи, але також пропонує актуальні рішення для вирішення проблем у взаємодії між чоловіком та жінкою. Вплив візантійської християнської традиції і біблійних уявлень про жіноче начало можуть призводити до «дегуманізації» жінок, але Климентій урівноважує ці уявлення, намагаючись вирівняти статеві образи та пропонуючи рівноправність і взаєморозуміння. Його поезія стає своєрідним відображенням гендерних ролей і стереотипів, які відтворюються в суспільстві, але водночас пропонує прогресивний погляд і спонукає до роздумів про справедливість та рівність у статевих відносинах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. Гендерна літературна теорія і критика. Основи теорії гендеру. К. : К.І.С., 2004. С. 424–443;
2. Агеєва В. Філософія жіночого існування. К. : Основи, 1994. Т. 1. С. 5–21;
3. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту, із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена: Пер. Івана Огієнка . Українське Біблійне товариство, 2005. 1375 с;
4. Власова, І. Архетипні основи гендерних стереотипів в традиційній українській філософії, 2011;
5. Ворончук І. Подружні зради як наслідок практики укладання шлюбів в Україні в XVII-XVIII ст. (на матеріалах ранньомодерної Волині). Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 1. К., 2006. С. 164;
6. Гандзюк М. Гендерні аспекти Книги “Буття”. Луцьк. 2004;
7. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. Київ : “Наукова думка”, 1991. 560 с;
8. Єршова, М. Трансформація виховних ідеалів українсько-польського пограниччя. Українська полоністика. 10. 2013. С. 216-225;
9. Жеребкіна І. Жіноче політичне несвідоме. Харків, 1996. С. 154-164;
10. Зіновійв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті. Підг. тексту : І. П. Чепіги. Київ : Наукова думка, 1971;
11. Ісіченко Ігор, архієпископ. Творчість Климентія Зіновієва. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII--XVIII ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Святогорець, 2011. С. 377 - 385;
12. Колосова П. Климентій Зіновієв: Життя і творчість. Київ : Наук. думка, 1964. 208 с;
13. Кривоший П. Жінка в суспільному житті за часів козаччини. С. 28-32; Її ж. Роль жінок у суспільному житті України за козацької доби. С. 62 - 72;

14. Кущик, О. Святий Іоан Златоуст як християнський православний педагог. Наукові записки [Національного університету Острозька академія]. Сер.: Психологія і педагогіка, 17, 2011. С. 218 - 230;
15. Лаврінченко, Н. Гендерні відносини в українській родині. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 1, 2010. С. 138 - 162;
16. Лакан, Жак. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с;
17. Левицький О. Сім'я і побут українців у XVI ст. На переломі. Друга половина XV-XVI ст. Київ, 1994. С. 190 - 266;
18. Лесніченко, П. Типологія гендерних стереотипів особистості (Doctoral dissertation, Харківський національний педагогічний університет імені ГС Сковороди). 2019;
19. Ломачинська І. Генеза гендерної ідеології епохи Середньовіччя. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 13, 2017;
20. Мішель Фуко. Історія сексуальності. Т. 1: Жага пізнання. Х.: ОКО, 1997. 235 с;
21. Оксамитна С. Гендерні ролі та стереотипи. Основи теорії гендеру : Навчальний посібник. Київ : К.І.С., 2004;
22. Пельтьє Анна-Марі. Християнство та жінки: двадцять століть історії. Пер. з фр. Я. Вестель і Д. Морозової. Київ : Дух і літера, 2016. 160 с.
23. Ричка В. Шлюб і подружнє життя в Київській Русі. УІЖ. 1992. № 1. С. 131-142;
24. Семенюк Л. Традиції західноєвропейського вагантизму у творчості українських мандрівних дяків. Волинь філологічна: текст і контекст. ред. Л. Оляндер. Луцьк, 2008. Вип. 6. С. 257–261;
25. Смоляр Л. Жінка Київської Русі. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні. Одеса, 1999. С. 23 - 36;

26. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух в Наддніпрянській Україні другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. Сторінки історії. Одеса, 1998; Її ж – Фемінізм в Україні: традиції і сучасність. Віче. 1995. № 9;
27. Старовойт, І. Дослідження гендерного питання в Святому Письмі. Засновник, 135;
28. Старченко Н. Шлюбна стратегія вдів і кілька проблем навколо неї (шляхетська Волинь кінця ХVІ ст.). Київська старовина. 2000. № 6. С. 58-74; 2001. № 1. С. 42-59; № 2. С. 20 - 35;
29. Сулима М. Климентій Зіновійв як предтеча нової української літератури. Верховина: Збірник наукових праць на пошану професора Олекси Мишанича з нагоди його 70-річчя. Дрогобич : Коло, 2003. С. 330 - 334;
30. Циганенко, Л. «Мандрівні ченці» Климентія Зіновієва на тлі культурного діалогу Сходу і Заходу. 2012;
31. Чорноморець, П. Антропологія східної патристики (Doctoral dissertation, ЮП Чорноморець), 2002;
32. Чухній, В. Проблематика буття людини: чоловічість та жіночість у богословській антропології. 2022;
33. Шевченко В. Гендер у дзеркалі історії та перспективи становлення гендерних студій в Україні. Український історичний журнал. 2001, № 1. С. 30-40; № 2, С. 34 - 49;
34. Шевченко, В. Гендерна модель українського суспільства епохи середньовіччя та ранньомодерного часу (до питання про типологію). Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Сер.: Історичні науки., (88, Вип. 75), 2008, С. 18 - 25;
35. Шевчук В. Климентій Зіновійв і його книга буття українського народу. Хроніка. 2000. № 1-2. С. 73 - 87;

- 36.Щербак, В. “Жіночі образи у віршах Климентія Зиновієва.” Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки 90, 2019. С. 33 - 42.
- 37.Augustine, Saint. Confessions: Commentary on Books 1-7. Vol. 2. Oxford University Press, USA, 1992;
- 38.Climacus, Johannes, and Norman Russell. The ladder of divine ascent. Vol. 286. New York: Paulist Press, 1982;
- 39.Kelly, George. A theory of personality: The psychology of personal constructs. No. 152. WW Norton & Company, 1963;
- 40.Silvas, Anna. The Asketikon of St Basil the Great. Oxford University Press on Demand, 2005;
- 41.Scott, Joan Wallach. Gender and the Politics of History. Columbia University Press, 1999.
- 42.Thornton, John. The Kongolese Saint Anthony: Dona Beatriz Kimpa Vita and the Antonian Movement, 1684-1706. Cambridge University Press, 1998.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота «Гендерна ідеологія в поезії Климентія Зіновієва» досліджує вплив гендерної ідеології на поезію видатного українського поета Климентія Зіновієва. В роботі розглядаються основні аспекти гендерних стереотипів, що відображаються в творчості поета, а також аналізується вплив візантійської християнської традиції і біблійних уявлень на уявлення про ролі чоловіка і жінки в суспільстві.

У роботі надається загальне уявлення про гендерну ідеологію і її роль у формуванні гендерних ролей та стереотипів. Далі дослідник розглядає поезію Климентія Зіновієва з точки зору гендерних відображень, звертаючи увагу на образи чоловіків та жінок, їхні стосунки та способи комунікації. Висвітлюється присутність гендерних стереотипів, таких як розподіл ролей, статеві очікування та нерівність між статями.

У висновках роботи підводиться підсумок проведеного аналізу. Зазначається, що поезія Климентія Зіновієва відображає гендерні стереотипи, але також пропонує актуальні рішення дослідження проблем у взаємодії між чоловіком та жінкою. Вплив візантійської християнської традиції і біблійних уявлень про жіноче начало можуть призводити до дегуманізації жінок, але Климентій урівноважує ці уявлення, акцентуючи на рівності та взаєморозумінні.

Дипломна робота «Гендерні проблеми в поезії Климентія Зіновієва» допомагає розширити розуміння гендерних ролей і стереотипів у суспільстві, а також надає підстави для роздумів про необхідність рівності і взаєморозуміння у статевих стосунках.